

A csehszlovák–magyar lakosságcsere gazdasági vonatkozásai

Az intézményes lakosságcserét kisebb-nagyobb megszakításokkal három szakaszban bonyolították le. Az első 1947. április 12-étől december 20-áig, a második 1948. március 1-jétől június 12-éig, a harmadik pedig 1948. szeptember 1-jétől december 20-áig tartott. 1949-ben már csak szórványosan települt át egy-két család.

A jogok érvényesítése

Az áttelepített, és velük azonos elbírálás alá eső személyek követeléseit, kártérítési igényei jogosságát a magyar–csehszlovák megállapodások egész sora szabályozta. Hogy mennyire voltak reálisak és megalapozottak ezek a remények, arról Bolya Lajos, a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság kormánybiztos-helyettese az *Új Otthon* hasábjain 1947. június 1-jén így írt: "Ma már közismert tény, hogy a legutóbbi pozsonyi nemzetközi tárgyalásokon a magyar és a csehszlovák kormányzat között olyan megállapodás jött létre, hogy a Csehszlovákiából Magyarországra áttelepültek készpénzbefizetés, kártérítési igény, zárolt betét, egyéb bankszerű követelés, valamint az otthagyt ingatlanok ellenértéke címén érvényesíthető követelése külön számlára, a transzfeszámmlára kerül, amely számlán levő összeggel a magyar kormány rendelkezik majd. S amilyen mértékben a kormány a számlán szereplő összegeket felhasználja, olyan mértékben az áttelepülőknek a felhasznált összegek forintértékét kifizeti. Megállapodás jött létre a tekintetben is, hogy a transzfeszámmlán szereplő összegekből a magyar kormány Csehszlovákiában árut vásárol és azt Magyarországra importálja. Az áttelepültek vagyona tehát nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi tranzakció során kerül át Magyarországra és jut az érdekelt kezeihez. [...] Az áruvásárlási lehetőség és annak behozatala azt jelenti, hogy az áttelepültek elveszett vagyona részben visszakérül. [...] Nem erkölcsös, hogy ebből a vagyonból akár a kincstár, akár pedig kereskedelmi vállalat valamit is elvegyen."

Az ingatlan vagyon utáni különbözei kártérítés

A lakosságcsere lebonyolításának első éve után az *Új Otthon* 1948. január 1-jei számában Toma Adam is az áttelepítettek kártalanításának módozatáról írt. A jogos igényt Avar József letelepítési ügyekkel megbízott kormánybiztos-helyettes is megerősítette, amikor a Felsőszeli községből áttelepítettek kártérítési előlegkérésükre az *Új Otthon* 1948. január 31-i számában a következő választ adta: "Hogy a kártalanításra egyáltalán remény lehessen, igen célszerű volna a kártalanítási munkálatokat minél előbb előkészíteni. Az előkészítés úgy a Csehszlovákiában hagyott, mint a Magyarországon kapott leltárak értékelésével indulna meg. Ezen két leltár összecszerű adatai alapján meg lehetne állapítani hozzávetőlegesen, hogy mekkora az az összeg, ami a kártalanítás első felében globálisan rendelkezésre áll, ebből ki lehetne mutatni, mekkora az az összeg, amely az egyes községekbe betelepült csehszlovákiai magyar családok rendelkezésre áll, összecszerűen és egyenként is."

A válasz nem nyugtatta meg az áttelepülteket. Az *Új Otthon* hasábjain állandóan visszatérő kérés az ingatlan vagyon utáni különbözei kártérítés kifizetésének mielőbbi megoldása, különösen azoknál, akik nem részesültek ingatlan kiutalásban. A válasz mindig az, hogy a kártérítés csak a későbbi államközi elszámolás után és útján történhet meg.

* Szabó Károly (1918–1988), a pozsonyi magyar Meghatalmazotti Hivatal főtisztviselője (1947–1949), a lakosságcsere-egyezmény dokumentációjának élete végéig áldozatkész őrzője és gondozója.

A Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztályának 1949. évi feljegyzése szerint a visszahagyott ingatlanokért az elhagyott lakóhely állama kártérítést fizet. A kártérítés az ingatlan tulajdonosát illeti meg. Aki részesült itt ingatlanjuttatásban, természetesen a különbözetet kaphatja meg, aki nem részesült, a teljes összeget. Addig is, amíg a két állam között az elszámolás megtörténne a Gazdasági Főtanács 807/1948. számú rendelete alapján kártérítési igényére kölcsönt, előleget vehet fel az értékkülönbözet 25%-ának erejéig, de legfeljebb 15 000 Ft határig.

Sajnos az egyezmény VII. cikke eleve a lakosságcsere befejezése utánra tette a vagyonskülönbözetek adta kártérítés kiegyenlítését. A vagyonsleltárak felvételénél különösebb kifogást nem tettek, de 1948 őszén a lakosságcsere befejezése előtti tárgyalásokon a csehszlovák kormány már kétségbe vonta a felvett vagyonsleltárak megbízhatóságát, hitelességét, s az előre vetítette azt a szándékot, hogy a csehszlovák fél az értékkülönbözet megállapítása céljából nem fog tárgyalásokba bocsátkozni.

Mennyire is becsülhető e vagyonskülönbözet? A magyarok hátrahagytak 160 325 katasztrális hold szántót és 15 700 házingatlan. (Ebből a menekültek 25 000 holdat és 3 200 házat.) A szlovákok 15 308 katasztrális holdat és 4 400 házat. Az 1938-as értéket véve figyelembe, amikor is 1 kat. szántó 1 500 pengő és egy paraszti házingatlan 2 500 pengő, a különbözet 3 403 pengő = 1 000 USA dollárral számolva: 72 222 000 USA dollár.⁴

A befizetett csehszlovák korona átutalása, átváltása

Az áttelepülők által a magyar meghatalmazott megbízottja kezeihez befizetett korona összegek egy részét a pozsonyi magyar meghatalmazott használta fel a lakosságcsere lebonyolítása költségeinek fedezésére. A fel nem használt része a Magyar Nemzeti Banknak a csehszlovák jegybanknál vezetett "lakosságcsere" elnevezésű gyűjtőszámlára került, melyet a két fél megegyezése alapján a magyar állam áruvásárlására fordíthatta. A befizetett koronaösszeget a csehszlovák fél a befizetést követő 30 napon belül megóvhatta (pl. arra nem jogosult személy fizette be) 1948. őszéig ezzel a jogával a csehszlovák egyszer sem élt. Utána viszont tételes felülvizsgálatot kért.

A Magyar Áttelepítési Kormánybizottság által kibocsátott *Tájékoztató* arról világosította fel az áttelepülőket, hogy mit kell tenniük a birtokukban levő csehszlovák korona készpénzkészletükkel: "A Magyar Áttelepítési Kormánybizottság mindazokért a csehszlovák koronaösszegekért, amelyeket az áttelepülők átvételi elismervény ellenében még csehszlovák területen átadnak a Kormánybizottság megbízottainak 100 koronáért 15 forintot fizet magyar területen. Ez az árfolyam, attól függően, hogy az átvett koronakészleteket a Kormánybizottságnak Csehszlovákiában miként sikerül felhasználnia – esetleg még javulhat is, az áttelepülők tehát az átadott koronának ellenében Magyarországon később még utánfizetésben is részesülhetnek."

Később az árfolyam módosult. Az *Új Otthon* 1947. augusztus 16-án erről így írt: Ha az áttelepülők csehszlovák területen a pozsonyi magyar meghatalmazott pénzbeszedőinél leadják csehszlovák korona készpénzüket, 100 koronáért korlátozás nélkül 18 forintot kapnak az első magyar határállomáson.

Ez az átváltási kurzus 1948. október 20-áig élt, amikor is a kifizetendő forintösszeg felső határát 5 000 forintban állapították meg, illetve 1948. november 3-áig, amikor az átváltási arány is megváltoztatták, s 100 csehszlovák koronáért már csak 11 forintot fizetettek. A további kifizetésekre a Gazdasági Főtanács 2973/1948. számú rendeletével tárcaközi bizottságot hozott létre, melynek feladata volt az áttelepülők által befizetett csehszlovák korona 1948. október 25-e után még át nem váltott részének felszabadítása, illetve a részletfizetés összegszerűségének, s idejének meghatározása. A tárcaközi bizottság engedélyezte,

hogy a lefizetett koronaösszeg terhére az Országos Szövetkezeti Hitelintézet ingatlanvásárlás esetén előleget folyósíthasson, illetve olyan esetekben, amikor valakinek az áthozott pénzre megélhetésének biztosítása céljából van szüksége, szociális helyzetétől függően megfelelő havi járadékot állapíthasson meg.

Az áttelepülők 1947. április 12-től 1948. december 12-ig 325 millió csehszlovák koronát fizettek be a magyar hatóságnak. A lakosságcsere számla 1949. március 16-án 230 millió korona aktívumot mutatott Magyarország javára. Ennek kifizetésére Prágában 1949. március 17-én még olyan megállapodás született, hogy ebből 155 millió koronát a csehszlovák fél áruban leszállít, 75 millió koronát pedig a MAV tartozására elszámol.

A zárolt betétek

Az 1945. március 23-án kiadott 16/1945. szlovák nemzeti tanácsi rendelet a Magyarországhoz tartozott dél-szlovákiai területen elrendelte a pengő címletek beszolgáltatását és zárolását, 1945. július 3-án pedig a 62/1945. SZNT-rendelet a csehszlovák címletek felülbélyegzését azzal, hogy a beszolgáltatott készpénzből személyenként csak 2 000 korona volt kifizethető, a többit zárolták.

1945. október 19-én a 91/1945. elnöki rendelet a pénz beváltását rendelte el. Minimális összeg kifizetése mellett a többi készpénzt, betéteket, folyószámla-követeléseket zárolták, de havi járadékként annak folyamatos kifizetésére mód volt. Beruházásokra pedig nagyobb összegeket is felszabadítottak, de csak azok javára, akik állampolgársággal rendelkeztek. Tekintettel arra, hogy a magyar nemzetiségűek a 33/1945. elnöki dekrétum értelmében állampolgárságukat elvesztették, csak igen kivételes esetekben számíthattak zárolt értékeikből járadékra, nagyobb összeg felszabadítására.

A pozsonyi magyar meghatalmazott hivatala 44 000 személy statisztikai lapjainak feldolgozása révén azt állapíthatta meg, hogy a lakosságcsere befejezésekor az egy főre jutó zárolt betét 1 695 koronát tett ki. Az áttelepítettek cserekvótába beszámítandó menekültek száma 76 403 fő, így a hátrahagyott zárolt betétállomány 129 millió koronára becsülhető.

Az ingóságokért járó ex alquo bono kártérítés

Az Áttelepítési Kormánybiztosság 53.487/1948. számú iratában foglalt adatok szerint a 22., a 47., a 49. és a 60-as vegyes bizottsági véghatározatok 11 210 személyt érintettek. Ezekből 6 000-re tehető azok száma, akik részére az ingóságokat részben, vagy egészben kiadták. A kártérítési igény a pozsonyi magyar meghatalmazott számítása szerint 144 millió csehszlovák korona volt.

A szociális segélyek átutalása

Az 54-es és az 55-ös véghatározatok végrehajtása 1949 tavaszán kezdődött el. Az átutalások elég korán megtorpantak. A Csehszlovák Nemzeti Bank arra hivatkozott, hogy a Magyar Nemzeti Bankkal az átutalás technikai lebonyolításában még nem egyezett meg. Addig is a pozsonyi Nemzeti Bank letétként kezeli. Később a Csehszlovák Nemzeti Bank már az átvételt is megtagadta azzal, hogy majd értesíteni fogja az adóst, ha a két jegybank között az átutalásra vonatkozó megegyezés létrejön. E sorok íróját dr. Viršik, a csehszlovák Nemzeti Bank igazgatója 1949 tavaszán többször felhívta abból a célból, hogy a magyar Pénzügyminisztériumban hasson oda, hogy a tárgyban felvegyék a tárgyalások fonalát. Sajnos hiába, a magyar Pénzügyminisztérium elzárkózott ezen résztárgyalások elől, mert akkor már javában folytak a globális pénzügyi és gazdasági tárgyalások, melyek az 1949. július 25-én a csorbatói jegyzőkönyv aláírásához vezettek.

A létminimum

Ugyanúgy végződött az 58-as véghatározat valóra váltása is. A pozsonyi magyar meghatalmazott mindent elkövetett, hogy a már áttelepült közalkalmazottak részére kiharcolt létminimumok kifizetését és átutalást nyerjenek. Kérvények alapján a kifizetéseket az illetékes csehszlovák szervek teljesítették. Sajnos a két jegybank közötti megállapodás hiányában a Csehszlovák Nemzeti Bank nem vehette át, s így át sem utalhatta. Az áttelepültek, átköltözöttek, elmenekültek 3,17 %-a volt értelmiségi. Ennek 80 %-a lehetett közalkalmazott, illetve nyugdíjas közalkalmazott, azaz 2 262 fő. A véghatározat által meghatározott létminimum 1946. május 15-étől járt. Nagyon sokan várták többévi nélkülözés után ezeket a kis pénzeket. Erről az Új Otthon hasábjai tanúskodnak. Az Új Otthon hasábjában állandó téma a létminimum átutalásának (áthozatalának) kérdése. Itt csak egy-két levelet idézünk. Új Otthon 1949. február 12. "Lengyel András, Győr. A vegyes bizottság 58. véghatározata szerint áttelepülése napjáig jogigénye van Szlovákiában ki nem fizetett szociális segélyek utólagos kiutalására. A kérvényt a kormánybizottság jogi osztályán keresztül nyújthatja be, amelyhez csatolni kell az illetékes csehszlovák hatósághoz írt kérvényt, amelyben szociális segélyének utólagos kiutalását kéri." "Grinacz Józsefné Kocsola. Forduljon kérvénnyel a Kormánybizottság jogi osztályán keresztül a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatalhoz, s a 61-es véghatározatra hivatkozva kérje, hogy Szlovákiában elintézetlen ügyében a hivatal, mint az Ön megbízottja járjon el. Amennyiben az illetékes (szlovák) hivatal a fizetésnek eleget tesz, úgy az átutalandó összeget a Vegyesbizottság 55. véghatározata alapján a Nemzeti Bank útján megkaphatja." "Késik a létminimum! Tisztelt Szerkesztő Úr! A csehszlovák-magyar vegyes bizottság 58. véghatározata szerint az elmaradt szociális segélyeket átutalják az áttelepítetteknek. Ez irányú kérvényemet 1948. november 12-én adtam be az Áttelepítési Kormánybizottság útján. Kérvényem L/57.383.XII.9. szám alatt már két hónapja Pozsonyban van minden eredmény nélkül. Nem tudom mi lehet az oka a késésnek? Pataky Vilmos tanító, Soroksár." "Fazekas László volt községi irodatiszt. Csávoly, Bács Bodrog megye. Felfogásunk szerint a magyar-csehszlovák vegyes bizottság 58. véghatározata szerint járna Önnek a csehszlovák kormánytól az ún. "létminimum" 1946. augusztus 1-jétől az áttelepítése napjáig."

A nemzeti gondnokságból eredő kár kifizetése

Az áttelepítés során a nemzeti gondnokságok elszámoltatásánál a legerélyesebb közbenjárással sem lehetett teljes eredményt elérni – olvasható a pozsonyi magyar meghatalmazott zárójelentésében. A vegyesbizottság 26. véghatározatának világos határozata ellenére a nemzeti gondnokok csak az esetek 10 %-ában térítették meg az okozott kárt és csak az esetek 62 %-ában adták vissza a tulajdonosnak a gondnokolt üzleteket, műhelyeket, vagyontárgyakat.

A pozsonyi magyar meghatalmazott a nemzeti gondnokságokból fakadó károkat felmérte és zárójelentésében rögzítette is. A jelentés szerint az áttelepítettek és a menekültek kára a nemzeti gondnokságokból eredően 90 millió csehszlovák korona, nem számítva az elmaradt hasznot.

Összegzés

Összegezve a magyar állam, az áttelepítettek, s velük egy elbírálás alá eső menekültek követelései a csehszlovák állam, illetve csehszlovák személyekkel szemben a következőkben foglalhatóak össze:

Ingtatlan vagyon értékkülönbözet	72 222 000 USA dollár
Transzferszámlán 1949. márc. 16-án	230 000 000 korona

Zárolt tételek	129 000 000 korona
Nemzeti gondnokságból eredő kártérítés	90 000 000 korona
Az elmaradt létminimum	65 000 000 korona
Az ingóságokért járó kártérítés	144 000 000 korona
Összesen:	72 000 000 1938-as USA dollár
	658 000 000 korona

Az áttelepítettek juttatásai

A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság 1948. december havában készült zárójelentése szerint: a letelepítés Magyarországon az 5 300-as rendelet előírásai szerint történt. Kereken 10 000 család részesült 138 000 katasztrális hold földjuttatásban, amelynek legmagasabb mértéke 15 katasztrális hold volt. Ennek ellenére az áttelepítettek közül sokan nehéz anyagi helyzetbe kerültek. Egyesek a mezőgazdasági év olyan időszakában érkeztek, amikor a bevetett és aratás előtt álló földterület nem volt részükre azonnal juttatható, mások termés nélkül kapták a földjuttatást, s ezért átmenetileg megélhetésük biztosítása nem volt. Gyorssegélyt kellett biztosítani számukra csakúgy, mint azoknak a munkásoknak, iparosoknak, kereskedőknek, értelmiségieknek, akik pénz és jelentősebb értékesíthető ingóságok nélkül érkeztek.

Az anyagi juttatásokról a jelentés a következőképpen számol be:

A Kormánybiztosság 8 408 esetben 523 512 Ft segélyt utalt ki. A G.F. 807/1948. sz. határozata alapján 289 családnak 1 046 850 forintot kártalanításukra. A G.F. 1264/1948-as határozat alapján elaggott, munkaképtelen, beteg egyének részére 57 esetben 93 000 forintot felvidéki vagyonuk terhére. A juttatott házaik rendbe hozására a G.F. 1584/1948. határozata alapján 84 egyén 283 312 forintot kapott kölcsönként kártalanítására. Előleg címen 483 személynek 1 118 421 forintot utaltak ki. 1948. augusztus 1-jétől decemberig

- a kenyérfejadag beszerzésére 95 családnak 40 412 Ft
- vetőmagra 265 családnak 102 980 Ft
- takarmányra 56 családnak 26 247 Ft
- szántási költségre 12 családnak 3 294 Ft, azaz összesen: 5 238 223 forintot utalt ki a Kormánybiztosság.

Később a juttatások elapadtak. A Gazdasági Főtanács a 8104/49919/1949-es határozatával megszüntette, s így azok a családok – főleg idősek – akiknek megélhetését az otthagyott vagyon biztosította – most minden támogatástól elestek, jövedelem nélkül maradtak, s így támogatásra szorulnak.

A támogatás módját a Pénzügyminisztérium méltányos szociális segélyben vélte meghatározni! Feljegyzésben ezeket írta: "Ha nem sikerül igényeink érvényesítése a cseh-szlovákok felé, a helyhatóságok részére kiadandó utasításban rá kellene mutatni a fennálló erkölcsi obligóra azzal, hogy ezeket a személyeket különleges elbírálásban részesítsék."

A lakosságcsere pénzügyi lezárása

Az egyezmény VII. cikke úgy határozott, hogy az áttelepülők által hátrahagyott ingatlan vagyon különbözetet a Magas Szerződő Felek a pénzügyi természetű egyéb követelések és tartozások tárgyában létesítendő egyetemes rendezése keretében fog megtörténni. A vagyonleltárak értékelésére azonban – a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság minden erőfeszítése ellenére – még 1949 tavaszán sem kezdődött meg. Az erre való hajlandóság hiányát már az 1948 őszen folyó telepítési tárgyalásokra kimutatta, amikor a magyar–cseh-szlovák vegyes párok által felvett vagyonleltárak hitelességét kétségbe vonta.

Ugyanígy húzta a menekülteknek a cserekvótába való beszámítását, s így a hátrahagyott ingatlan vagyonunk utólagos felleltározását. Közben a két pénzügy- és külügyminisztérium között tárgyalások kezdődtek a két fél által támasztott követelések egyeztetése, s kiegyenlítése céljából és megkötötték a magyar–csehszlovák barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést.

Hogy a pénzügyi és gazdasági tárgyalásokba a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság, a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal magyar érdekeket védő disszonáns hangja be ne szűrődjön, a Gazdasági Főtanács 8104-773/1949. számú határozatával a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság és a Pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal megszüntetését elrendelte. Ezáltal lehetetlenné vált, de magyar részről földadták, hogy a lakosságcsere befejezése után a lakosságcsere-egyezményből valamint a magyar–csehszlovák vegyes bizottsági véghatározatokból folyó anyagi jogokat és követeléseket pontosan számba vehessék és érvényesíthessék.

Így érkezünk el 1949. július 25-én a csorbatói jegyzőkönyvhöz, amely az áttelepítettek és a menekültek ügyeit lezárta. Itt kell megemlítenünk, hogy az 1946. július 20-án Moszkvában lefolytatott csehszlovák–szovjet tárgyalásokon abban állapodtak meg, hogy a Szovjetunió ellenszolgáltatás nélkül átengedi csehszlovák tulajdonba a német gyárak Csehszlovákiában hagyott gépeit, s nemzetiségre való tekintet nélkül külföldön, a szovjet megszállási övezetben levő csehszlovákiai magán, vagy jogi személyek tulajdonát. Ez tanulmányunk szempontjából azért érdekes, mert lényeges csehországi (főleg szudétanémet) tőkerészesedés volt a magyar iparba, melynek nagyobb része az 1938-as négyhatalmi müncheni döntés után, mint szudétanémet tőkének nyilvánított, s mint ilyen 1945 után a Szovjetunió tulajdonába került. Az 1947. XVIII. törvénnyel becikkelyezett párizsi békeszerződés 28. cikke is kimondta: Magyarország elismeri, hogy a Szovjetunió joga van a Magyarországon lévő, s a németországi Ellenőrző Tanács által a Szovjetunióra átruházott minden német vagyonra. A Szudétavidék 1945-ben visszakerült Csehszlovákiába, vagyonuk csehszlovák vagyon lett, s mint ilyent a fenti moszkvai szerződés értelmében a csehszlovák kormány visszakövetelte és javaslatot tett a Szovjetunióval való egyeztetésre. S mivel ez nem történt meg, a tételek csehszlovák követelésként kerültek tárgyalásra.

Ez a kérdés még a csorbatói jegyzőkönyv aláírása után is foglalkoztatta a csehszlovák felet. Erről a következő feljegyzés tanúskodik: "A Külügyminisztérium gazdaságpolitikai főosztályának 1949. augusztus 12-én kelt feljegyzéséről. Slávik, csehszlovák követségi tanácsos megjelent a főosztályon, s felvette azoknak a csehszlovák vállalatoknak az ügyét, amelyeket Magyarország átadott a Szovjetunióknak, mint német tulajdont. Azt kérte, adjunk egy olyan nyilatkozatot, melyben azt igazoljuk, hogy a szóban forgó vállalatok 1938. szeptember 17-én csehszlovák tulajdonban voltak, miután ezt a jelenlegi csehszlovák–szovjet tárgyalásokon be akarják mutatni. Elmondta, hogy itt közös magyar–csehszlovák érdekről van szó."

A csorbatói jegyzőkönyv két szorosan egymást kiegészítő részből áll, a jegyzőkönyvből és a kiegészítő jegyzőkönyvből. A jegyzőkönyv bevezetőjében rögzítik a felek, hogy az egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában készült, megállapítva azt, hogy a kölcsönös elszámolás tárgyát képező követelések, igények értékkülönbözete kisebb annál, mintsem érdemes lenne azokat hosszabb munkával meghatározni. Kijelentik, hogy azokat rendezettnek tekintik, azokról lemondanak.

Itt kell megemlítenünk, hogy a magyar tárgyaló felet váratlanul érték az 1949 késő tavaszán előterjesztett csehszlovák követelések, melyek az első (!) és a második világháború utáni jóvátételi követeléseken túlmenően a magyarországi csehszlovák tőkét, tőkerészesedéseket állította szembe a lakosságcsere egyezményből fakadó magyar követelésekkel.

Ezek a magyar követelések a magyar–csehszlovák lakosságcsere egyezményből, valamint a magyar–csehszlovák vegyesbizottsági véghatározatokból fakadtak. A csorbatói jegyzőkönyv az 1. és a 2. cikke a lemondást a magyar és a csehszlovák állammal, köz- és magánjogi személyekkel, természetes személyekkel szemben támasztott jogokról, követelésekről, igényekről így fogalmazta meg: A magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát a magyar állampolgárságú személyek mindazon jogi követelései és igényei tekintetében, amelyeket a fenti szerződések alapján a csehszlovák állammal, valamint csehszlovák állampolgárságú személyekkel szemben támaszthatnak. Érvénytelenítéséhez támogatást nem ad. A 2 cikk ugyanezt a csehszlovák kormány részéről mondta ki.

A magyar kormány lemondott ezenkívül a lakosságcsere "A" és "B" alszámláin 1949. június 23-án meglévő aktív egyenlegről, valamint ezenkívül az áttelepített és velük azonos elbírálás alá eső személyeknek a csehszlovák állam és magánjogi személyekkel szembeni követelésekről.

Azok a jogok, követelések és igények, amelyek egyfelől az áttelepített és a velük azonos elbírálás alá eső személyek, másfelől ezek régebbi lakóhelyének állama és ezen állam közjogi és magánjogi személyek között az áttelepítés előtt akár a lakosságcsere egyezményből kifolyólag, akár bármely más címen keletkeztek, kölcsönösen kiegyenlítettnek és ennek következtében megszűntek nyilváníthatnak.

A 3. cikk (5) bekezdése szerint a lakosságcsere számla 1949. június 23-án megszűnt. A 4. cikk: a magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki azokat a követeléseket, amelyeket a magyar állam, valamint a magyar közjogi és magánjogi személyek olyan joghatályú bírói, közigazgatási és egyéb intézkedések (mint például a birtoklástól való tényleges megfosztása) alapján támasztottak, vagy támaszthatnánk, amelyek által Csehszlovákiában lévő vagyoni jogaik és érdekeik felett ennek a Jegyzőkönyvnek az aláírása előtt rendelkezés történt.

A csehszlovák kormány a magyar vagyonok elkobzására vonatkozó csehszlovák jogalkotás fenntartása mellett a magyar állampolgárságú természetes személyeket meg fogja hagyni olyan vagyontárgyak zavartalan használatában, amelyek a dolgozó osztályoknak a szocialista gazdaságban szokásos vagyonához tartoznak, mint pl. kis mezőgazdasági üzemek, családi házak, lakásberendezések. Ezekben az esetekben is fenntartja azonban a csehszlovák kormány, hogy olyan intézkedéseket foganatosíthasson, amelyeket a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben azonos esetekben alkalmaz.

A magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki mindazokat a követeléseket és igényeket, melyek Csehszlovákiában alkalmazott és a magyar állam, vagy magyar közjogi és magánjogi jogi személyek érdekeit érintő földbirtok politikai vagy földosztási intézkedésekből, továbbá állami vagy nemzeti tulajdonba vételből keletkeztek, vagy a jövőben keletkeznek.

A csehszlovák kormány lemondott a Magyarországon államosított csehszlovák vagyonról. A szerződő felek nem korlátozták a kormányoknak azt a jogát, hogy állampolgáraik érdekében eljárjanak, amennyiben olyan szociális szolgáltatásokról van szó (nyugdíjak, tartásdíjak stb.) amelyekre a jegyzőkönyv alapján nem történt lemondás.

A magyar kormány kötelezte magát arra, hogy visszaszolgáltatja a Csehszlovákiától 1938. november 3. napja után elhurcolt és jelenleg a magyar kormány birtokában lévő művészeti, történelmi, vagy régészeti értékű tárgyakat. Ha nincs birtokában, kártérítést kér. A két kormány kölcsönösen annak a szándékának adott kifejezést, hogy a másik állam népeinek szellemi örökségéhez tartozó, rendelkezésük alatt álló jelentős művészeti, történelmi vagy régészeti értékű tárgyakat egymásnak átadják. Az átadás kérdése a kulturális egyezmény keretében szabályozandó. (A 13. cikk enyhítette az 1947. XVIII. törvénnyel becikkelye-

zett párizsi békeszerződés 11. cikkének 1. pontját, mely kimondta: "Magyarország legkésőbb 18 hónap alatt, a jelen szerződés életbelépésétől számítva, átadja Csehszlovákiának az alábbi felsorolt csoportokba tartozó és Csehszlovákia szellemi örökségét alkotó azokat a tárgyakat, amelyek ezekről a területekről származtak, s e területek felett 1919 előtt Magyarország által gyakorolt uralom következtében kerültek 1848 után a Magyar Állam vagy magyar közintézmények birtokába.

Az 1951. május 26-i zárójelentés arról szól, hogy a csehszlovák fél átnyújtotta az általa visszaadni kért műtárgyak, levéltári anyagok jegyzékét. A magyar fél egy részét teljesítette, más részre vonatkozóan megjelölte a helyet, ahol Csehszlovákiában fel lehet találni. Egy részét azonban nem teljesítette, mert azok ajándékozás útján kerültek Magyarországra.

A két kormány egyetértett abban, hogy a jegyzőkönyv aláírásától számított 45 napon belül külön Vegyes Bizottságban tárgyalásokat indítanak az iratcsere kérdésében, valamint a bírói-, közigazgatási- és pénzügyi letétek kölcsönös kiadásának rendezésére.

A csorbatói jegyzőkönyv után

A csorbatói jegyzőkönyv 11. cikke a még részletesebb kidolgozásra váró kérdések rendezésére vegyes bizottságot hozott létre, hogy az részletes javaslatot dolgozzon ki azzal, hogy a javaslatok nem lehetnek ellentétben az aláírt csorbatói jegyzőkönyvvel. A felállított pénzügyi-gazdasági vegyes bizottság a lakosságcsere-egyezménnyel kapcsolatos javaslat-tételre a már 1946 óta működő magyar–csehszlovák vegyes bizottságot kérte fel. A feltétel az volt, hogy a függő kérdések szabályozásánál a két érdekelt államra egymással szemben anyagi kötelezettséget róni nem lehet. Ebben a lakosságcsere egyezmény végrehajtására alakult vegyes bizottság magyar tagozata kételkedett, és szakvéleményt kért az Igazságügyi Minisztériumtól, amely 105.709/1949 szám alatt a következő álláspontot foglalt el: A magánjogi követelésekre, amelyek még azért állnak fenn, mert a vonatkozó magyar–csehszlovák vegyes bizottsági véghatározatokat nem hajtották végre, a csorbatói lemondás nem vonatkozhatott.

Ezek után a magyar–csehszlovák vegyes bizottság magyar tagozata a kapott feladatnak eleget téve Csehszlovákiában hagyott ingóságok utólagos elszállítására, az áttelepültek létszámában való beszámításának lezárására, a lakosságcsereből folyó pénzügyi és gazdasági kérdések további rendezésére véghatározat-tervezeteket készített.

A 68. véghatározat 2.§-a kimondta, hogy mindazok, akik 1949. július 25-ig elhagyták a Csehszlovák Köztársaság területét, s nem volt módjukban ingóságaikat elszállítani, azokat utólag elszállíthatják, ha azokkal még szabadon rendelkeznek. A 69. véghatározat-tervezet a lakosságcsere kvótájába való beszámításra oly javaslatot tett, hogy mindkét fél elkészíti a beszámítandók jegyzékét és a jegyzékeket kölcsönösen felülvizsgálják és a lakosságcsere egyezmény V. cikke alapján áttelepülteknek tekintett személyekről együttesen igazolt végleges jegyzéket mindkét állam belügyi főhatóságának megküldik. A 70. véghatározat-tervezet kimondta, hogy miután a lakosságcsere egyezmény VII. cikke (1) bekezdése szerint az államra átszállt ingatlanokért járó kártérítésről a szerződő felek a csorbatói jegyzőkönyvben kölcsönösen lemondanak, vagyoneértékelésre nincs szükség.

Az áttelepült, vagy velük egyenlő elbírálás alá eső személyeknek a csehszlovák állammal, csehszlovákiai köz- és magánjogi személyekkel támasztható követelések (a szociális segítség az 58. véghatározat szerint, ex elquo et bono kártérítés az 1949. február 27-i levélváltás szerint, a nemzeti gondnokságtól eredő követelés a 26. véghatározat szerint) a csorbatói jegyzőkönyvvel elszámolást nyertek. Ennek következményeképpen felmerülő kérdéseket az említett személyek új állama saját jogszabályának keretében rendezzi.

A fenti véghatározat-tervezeteket a csehszlovák tagozat is letárgyalta és erre vonatkozó észrevételeit megtette 1950-ben, de véghatározatokká nem fejlődtek, mert 1951 tavaszán a pénzügyi-gazdasági vegyes bizottság előterjesztése alapján a Budapesten 1951. május 26-án aláírt jegyzőkönyvvel az egész kérdés-komplexumot lezárták. Az áttelepítettek és velük azonos elbírálás alá eső személyek tekintetében a jegyzőkönyv három megegyezést tartalmazott. A korábbi lakóhelyük államának természetes személyeivel szemben fennálló igényei 1949. augusztus 31-i napjáig terjedő időszakra érvényesíthetők. Az átutalás a deviza-előírások szerint történik. (100. határozat V. és VI. cikke.) A 66. véghatározat II. fejezet C pontjának (3) bekezdése alapján a pénzátutalás clearingben történik. (11. határozat) Az ingóságok 1953. december 31-ig voltak átszállíthatók, ha azok a "dolgozó osztályok szokásos vagyonát" képezik. Az átszállítás intézésére beutazás nem volt adható.

Mindazok a személyek, akik a lakosságcsere-egyezmény alapján áttelepültek Magyarországra, és Csehszlovákiában házingatlant hagytak hátra, s Magyarországon ilyen juttatásban nem részesültek, kártérítési igényüket a 17/1964. számú kormányrendelet és a 9/1964. P. M. számú rendelet értelmében a Pénzügyi Központban bejelentették. A rendelkezésre álló keret azonban nem tette lehetővé, hogy a kártérítés számottevő legyen.